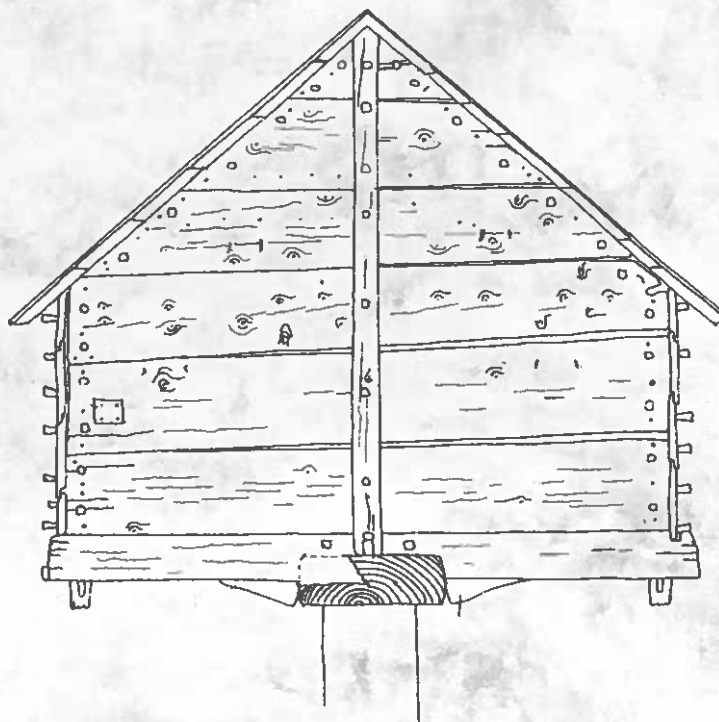

**Dokumentation och restaurering
av en narad brändjalla från
Ringselet, Semisjaur-Njarg
sameby, Arjeplog,
Lappland,
1999-2001**

Av
Lars Liedgren

**Silverbuseet
Rapport
26**

Silvermuseet
Torget
930 90 Arjeplog

Tel: 0961-61290

www.silvermuseet.se

© Silvermuseet

Tryck: Silvermuseet, Arjeplog 2001

Rapport Silvermuseet

ISSN 1101-2900

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	1
2 Syfte.....	1
3 Restaurerings- och dokumentationsteknik....	1
4 Resultat.....	3
5 Tekniska och administrativa uppgifter.....	4
6 Referenser och källor.....	4
7 Bilaga.....	4
7.1 Historik kring njallan.....	4
7.2 Beskrivning av njallan.....	6
7.3 Njallans uppmärkning.....	8
7.4 Restaurering av njallan.....	9
7.4.1 Gietkam och tvärbjälkar.....	9
7.4.2 Njallans väggar.....	9
7.4.3 Njallans tak.....	10
7.5 Bilder.....	10
7.6 Figurer.....	12

1 Inledning

Silvremuseet har sökt och erhållit medel för dokumentation och restaurering av en narad brändjalla från Ringselet (Lst dnr 222-7572-98, 222-1462-00). Njallan har enligt sagesman (L-E Ruong) från början tillhört en man som kallades Stärdna inom Luokta sameby och ursprungligen varit placerad vid Tjasvaggessjöarna, SÖ om Bartutte. Njallan flyttades sedermera till Bartaurluspe sameviste, enligt Israel Ruong år 1928, då den övertogs av Per Nilsson Ruong. Enligt Per Nilsson Ruong stod den i Alla sameviste då den flyttades (inte långt från Tjasvagge). Flera fotografier finns av njallan stående på plats i Bartaure. Brännström fotograferade den 1932, en frontbild, där njallan är lätt pudrad med snö. Bilder har också tagits av Israel Ruong, 1944.

Njallan ärvdes av Vivan Bengtsson som flyttade den till Ringselet på 1970-talet. Vid detta tillfälle plockades njallan ned och sattes ånyo upp. Den gamla njallastolpen återanvändes i sin helhet och gjöts fast i backen.

2 Syfte

Fram till dess att fabriksjord spik (klippspik) började försäljas i inlandet, har i allmänhet byggnader i äldre tid konstruerats utan spik i det samiska området. En variant utgörs av de narade brändjallorna. I Arjeplog finns i dag få kvarvarande exempel, varför det är av stor vikt att bevara de ännu stående njallorna.

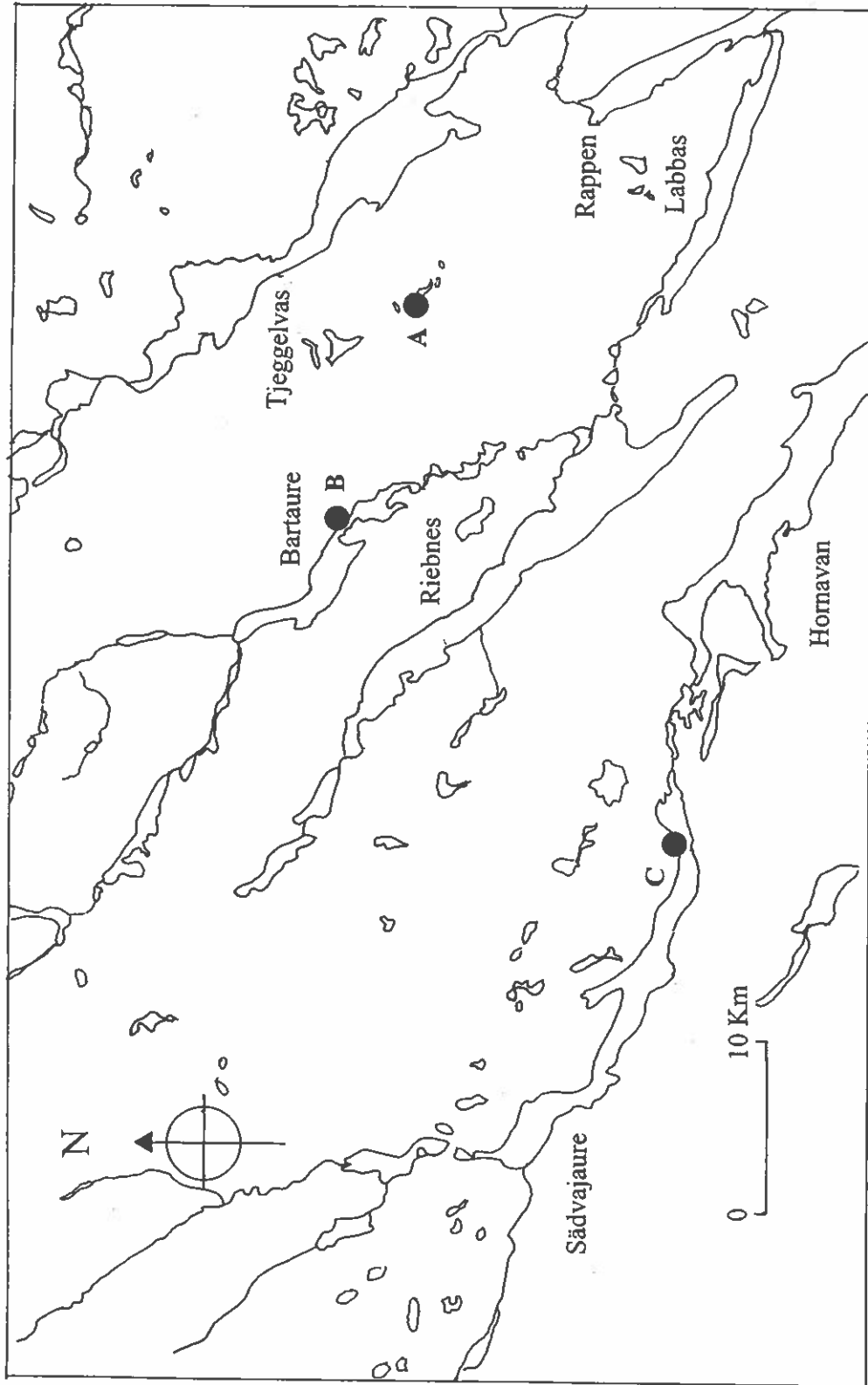
Syftet med arbetet har varit att genomföra en detaljerad dokumentation av njallan så att alla byggnadsdetaljer framgår av dokumentationen. Ett annat syfte har varit att laga dåliga delar i stomme och ytterbeklädnad samt att ge njallan ett nytt tak av samma typ som den ursprungligen haft.

3 Restaurerings- och dokumentationsteknik

Njallan ritades först i skala 1:10 stående på plats från alla fyra sidor och i två fall även från insidan. Golv ritades uppifrån i skala 1:10. Med utgångspunkt i ritningen kunde njallan märkas upp och monteras ned.

Njallan forslades till Mullbacken där dokumentation av olika detaljer fortsatte och restaureringen kunde genomföras. Virke till njallatak och andra delar valdes ut i skogen och sågades på Solo-såg samt torkades till lämplig fuktighet. För taket valdes virke med så lite kvist som möjligt.

Vid restaureringen valdes att byta ut vissa delar i stommen som var rötangripen, då det annars hade det varit omöjligt att fästa njallans tak. De narar som kunnat återanvändas

Figur 1 A njallans första uppställningsplats i Tjasvage; B njallans andra uppställnings-plats i Bartaurluspe; C njallans uppställningsplats i Ringselet. Ritning efter Röda kartan.

har satts på samma plats som tidigare. Dåliga delar har behandlats med en blandning av tjära och linolja samt även ovansida av tak.

Njallan är vid denna rapportens framställande ännu ej uppsatt på plats pga av snö. Den planeras att sättas upp i maj-juni.

4 Resultat

Arbetet med Stårndas njalla har visat på en mycket välgjord byggnad som i sin helhet konstruerats för att kunna monteras ned och transporteras till ett nytt viste om så önskades. Av den anledningen har njallan konstruerats som en byggsats som hållits samman av tränarar. Utformningen av gietkam har också gjorts med utgångspunkt i flyttning, att den ska kunna dras på snön efter en ren. Därför är den medformad och därför har hål tagits upp i front av gietkam. Väggbredornas utformning visar att man velat få njallan så tät som möjligt för att hindra vatten och snö att tränga in. Vad gäller taket saknas andra belägg än bilder från 1930-40 talen. Exakt hur det varit utformat kan ej avgöras. Vi har valt att göra en takkonstruktion som har utgångspunkt i en njalla från Skolka samt den som Kaudern avritade, båda troligen från 1700-talets slut. Det viktiga här är utformningen av fogen mellan takbrädorna som hindrar takbrädorna från att slå sig och gör att taket hålls tätt.

Stårndas njalla har visat på en intressant uppmärkning på insidan av byggnaden. Den har gjorts med ritsar och punkter. Vad man kan bedöma är märkningen gammal och har troligen gjorts i samband med en första flyttning av byggnaden. Märkningen är mycket enkel men inte desto mindre mycket funktionsduglig.

Utformningen av golvbrädorna närmast gietkam har sannolikt gjorts för att hindra rovdjur från att ta sig in, vilket tydligt accentueras av de bitmärken som noterats på undersidan av gietkam.

Tyvär har inte njallan kunnat dateras då inget virke har kvar den yttersta årsringen. Möjligen skulle en ungefärlig datering kunna göras om man tar utgångspunkt i de yttersta delarna av gietkam. För äldre byggnader är det vanliga att virket kluvits, i detta fall har det kransågats. Detta talar för en yngre datering. Å andra sidan finns traditionen om Stårnda knuten till denna njalla vilket skulle kunna innebära att dateringen går ned i andra hälften av 1700-talet.

Vid restaureringen av njallan har det konstaterats att mycket fint senvuxet virke använts. Detta har gjort att brädväggarna i stort sett är oanfrätta. Den svaga punkten hos njallatypen är tvärbjälkarnas infästning på ovansidan av gietkam. Här kan fukt rinna ned och orsaka rötbildning. Rötan, i denna njalla, hade gått långt in i träet vid urtagen och omfattande urborningar gjordes för att rensa bort rötan. Sedan kunde front och bakdel ånyo byggas upp med nytt virke. Tvärbjälkarna var också skadade av röta på undersidan och även här fick nytt trä påföras. Likaså måste den undre regeln under dörr bytas pga röta. Vid insättande av nya och gamla narar har nararna genomgående bestрукits med tjära och doppats i sand. Detta har fungerat utmärkt och förbättrat nararnas hållfasthet. Vad gäller taket har brädor med få kvistinslag valts. Det stora problemet har varit att bedöma vilken fuktighet virket ska ha när taket sätts fast. Växlande väderlek kommer att göra att takbrädorna sväller eller krymper. Endast framtiden kan visa om rätt nivå valts i detta fall.

5 Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens beslut:	dnr 222-7572-98, 222-1462-00.
Utförandetid:	<u>Fältarbete</u> Dokumentation 27/5 1999. Nedmontering och transport 3-4/10 2000. Virkestagning 30/11 2000, 7/12 2000. Upprustning 15/1-2/2 2001.
Finansiering:	<u>Rapport</u> Löpande from hösten 1999-april 2001. Arbetet har finansierats inom ramen för det samiska kulturarvet, G2 medel.
Tidsåtgång:	Fältarbete (exkl uppsättning, inkl virkestagning), åtta arbetsdagar. Upprustning och dokumentation inomhus, tot ca 20 arbetsdagar. Rapport ca 10 arbetsdagar.
Personal:	L. Liedgren, antikvarie, Silvermuseet, S.-E. Elveback, byggnads-tekniker.
Analys:	Inga.
Kvarvarande prover:	De delar som bytts ut har tagits tillvara och förvaras på Silvermuseet.

6 Referenser och källor

- Laestadius, P. 1977. *Journal för första året af hans tjenstgöring såsom missionaire i lappmarken.*
- Manker, E. 1944. En njalla från Arjeplog. Kommentar till uppmättningsritningar av Walter Kaudern. *Norrbotten* 1943: 45-58.
- Manker, E. 1968. *Skogslapparna i Sverige.* Acta Lapponica XVIII.
- Ruong, I. 1944. Studier i lappsk kultur i pite lappmark och angränsande områden. *Svenska landsmål och svenskt folkliv* 1943-1944:124-195.

Uppteckningar av Israel Ruong. Kort beskrivning av njallan vid besök i Bartaurluspe 1944, samt fotografi. Ulma.

Bild av E. Brännström tagen 1932 på njalla stående i Bartaurluspe. Nordiska museet.
Lars-Erik Ruong, muntliga uppgifter.

7 Bilaga

7.1 Historik kring njallan

Njallan ägdes från början, enligt tradition som nämnts ovan, av Stärdna inom Luokta sameby. Njallan skall ha stått på en hög backe vid Tjasvaggessjöarna, ett område som ligger på kalfjället med en mängd större och mindre vattendrag och många små kullar.

Enligt traditionen (L.-E. Ruong) var Stärdna en mycket stark man. Vid Barrovirra finns en sten som visar hans styrka. Hans far lär ha varit ännu starkare och han hade en tyngre sten ett par km längre bort. Följande historia berättas av L.-E. Ruong:

En dag kom två män förbi Stärdna för att köpa ost. Stärdna klättrade upp på njallastegen för att hämta fram ostar men blev i samma stund nedslagen. Han kom upp på benen men blev nedslagen igen och dödad. De två männen tog kroppen ned till viken i närheten och stenade ned honom i det gräsbeväxta, grunda vattnet. När männen gick från platsen började den döde att ropa. Man tog då upp kroppen, tog fram en kniv och lade kniven mellan tänderna och knytte fast den med ett snöre eller skinnbit som gick runt nacken (enligt Ruong ett vanligt sätt att få tyst på döda eller dräpta människor). De tog sedan den döde till skogskanten och vid ett stort block gjordes eld upp och kroppen brändes.

De anhöriga saknade Stärdna efter ett tag och försökte få fram var han befann sig. Man fann benbitar på den plats där den döde bränts (muntligen L-E Ruong).

Bakom historien ligger, enligt flera sagesmän, i botten en historisk verklighet. Lapptillsyningsmannen Nils Ranberg skriver följande (SMA, arkiv):

oländig dalgång med ett otal små vattensamlingar. Vid ett av dessa stod en njalla där ett bestialiskt mord förövades i vilken den av Petrus Laestadius Journal omnämnde Mulfen var inblandad. Dalgången är Tjatsvage det är mellan Raudovardofjället och själva Barturtes höjder som ha olika namn. Många sägner finnas om den mördade urstarke Stärdna som var ägare till njallan.

Denne Mulfen eller Smulfi (Olof Larsson) var född 1760 i Barturte, i sin ungdom en relativt förmögen man. Dock var han okänd för att stjäla renar samt stjäla ur bodar och njallor. Han hade blivit lagförd flera gånger men ej fällts. Petrus Laestadius omnämner också mordet:

En icke ogrundad misstanka om ett begånget mord hade man äfven på honom. I sina yngre år hade han nämligen sällskap med en annan lapp, som också ännu lefver, röjt ur vägen en deras gemensamma ovän, om hvilken man likväl bär det vittnesbörd, att det varit en öfverdådig människa och stor slagskämpe, som förut ofta mörbultat dem. Alla tre voro de vistande på fjellet Barurte, som ännu förvarar sin gamla ryktbarhet för slagsmål, och hade en dag följts för att söka rehnar eller i något annat ärende, hvarvid de två försåtligen öfverfallit sin eljest överlägsna vederdeloman och mördat honom med knifstyng samt stoppat ner honom i ett kärr - så säger det dofva ryktet, och säkert är, att mannen efter den dagen ej är sedd på jorden. Härom hölls väl rannskning vid ting; men bevis saknades. Banemännen blefvo öfverlemnade åt framtiden och guds dom. De 30 á 40 år, som sedan förflutit, hafva ej ännu utbredt mera ljus öfver det verkliga förloppet (Laestadius 1977:373).

Det gick illa för Olof Larsson som framgent fick mottaga en hel del stryk för sina dåd. Han dog utfattig:

Ty på fjellen gäller i många saker näf-rätten, och den, som ej genom lagliga skäl kan bindas inför domstolen, får dock ofta här allvarsammare straff af den långa massiva björkstören, som är lappens staf, än han kunnat få af spö" (Laestadius 1977:374).

Sålunda sammanfaller berättelser nedtecknade kring 1830 och nutida. Vad man kan säga är att Ruongs berättelse är att den är utförligare. Måhända har mer information framkommit från någon av gärningsmännen utanför rättssalen?

De slutsatser man kan dra av ovanstående är att traditionen sammanlänkar mordet och njallan. Det finns dock en till njalla som uppges ha kommit från Tjatsvage enligt Per

Nilsson Ruong. Det är den njalla som inköptes av Göteborgs etnologiska museum och som dokumenterats av Kaudern (Manker 1944). Ytterligare en mycket gammal njalla stod i närheten av Stärndas njalla i Luspe när Brännström var där 1932. Den var sannolikt borttagen när Israel Ruong var där 1944. Bland Israel Ruongs bilder från Luspe finns dock en gietkam avfotograferad vilket kan vara rester av den njallan.

Sammantaget finns således uppgifter om tre gamla tränarade njallor från Bartaureområdet varav åtminstone två enligt uppgift har kommit från Tjasvageområdet. Om Stärndas njalla är den som omtalas i ovan relaterade sägen/tradition innebär det att njallan måste ha varit byggd senast under slutet av 1700-talet. Viss tveksamhet reses till en så tidig datering då samtliga plankor till byggnaden är kransågade och sedan delvis täljda. I denna rapport har dock njallan från Ringselet betecknats som "Stärndas" njalla.

7.2 Beskrivning av njallan

Njallan är närmast kvadratisk, ca 1,82x1,76-1,80 m (N-S) mellan ytterväggarna och 1,72 m h (från botten av gietkam till nock). Nockbräda saknas varför njallan varit ett par cm högre när den byggdes. Njallan är, förutom dörr, byggd av kransågade och helt eller delvis bilade bräder. På insidan av bräderna var rikligt med yxhugg, det bredaste märket var ca 20 cm med en svagt svängd eggprofil. Bilningen av brädorna på insidan är oftast bara delvis genomförd, vissa brädor är helt bilade. En orsak kan ha varit att de varit ojämnt sågade. Dörr är gjord av cirkelsågade brädor och spikad med trådspik och är av senare datum, möjligen ditsatt efter flytten till Bartaurluspe 1928.

Njallan är uppbyggd på ca 1,1 m h och 0,27 m tj stolpe. Enligt uppgift är befintlig stolpe samma som den i Bartaurluspe. På den är en välformad gietkam, i fronten medformad samt längst bak tvärt avtagen med en sluttande undersida. I front av gietkam är två hål. Gietkam är i sin helhet täljd ur en stock med kärnsidan uppåt. På långsidorna av gietkam är en rad trådspikar inslagna för upphängning. På båda sidor om gietkams underkanter, vid stolpen, är bitspår efter järv eller björn.

I vardera änden av gietkam har två välformade tvärbjälkar (*såji* eller vingar) satts in i var sitt laskspår. Tvärbjälkarna har täljts till ett närmast L-format tvärsnitt. Tvärbjälkarna har dessutom satts fast med några tränarar i gietkam. De narar som var satta på utsidan av bakgaveln var rundtäljda i det översta partiet för att få så täta narhål som möjligt. De narar som satts genom tvärbjälkarna går ända ned till botten av gietkam. I ändarna av tvärbjälkarna är hål urtagna för de inre hörnstolparnas nedersta parti. På tvärbjälkar och på gietkam är skurna, V-formade passmärken.

På vardera sida om gietkam är tre golvbrädor varav de närmast gietkam har täljts på undersidan för att få en mjuk anpassning till gietkam. Brädorna är löst lagda på de ovan nämnda tvärbjälkarna och vända med kärnsida uppåt. Golvbrädan närmast gietkam är på undersidan vackert täljd med sin tjockaste del mot gietkam. Utformningen beror troligen på att man velat hindra rovdjur från att gnaga sig in.

Från stolptappen löper två välformade tvärlåar på ovansidan av golvet. Dessa är fästa i gietkam med en nar i änden (samt några spikar) mot tappen. I andra änden är ett hål. Den senare delen sticker ut en bit utanför njallaväggen. I den delen är den lodräta regeln från utsidan av väggen intappad. På kanterna av golvbräderna finns rikligt med spår efter vätska som runnit ned på golvet, sannolikt blodlake från tex kött.

Hörnstommen i njallan utgörs av fyra, närmast kvadratiska stolpar, totalt ca 0,95 m l och 0,06-0,08 m sida. Stolparna är ställda på tvärbjälkarna i gavlarna och avtäljda i det hörn som vänder mot N resp S. De nedre delarna har avtunnats till ca halva tjockleken efter 0,08-0,09 m längd och stuckits genom motsvarande hål i tvärbjälkarnas ändar. I det nedstickande partiet är ovala hål urtagna vari en kil har satts. Dessa kilar, en i vardera stolpe, är den koppling som sammanfogar gietkam och golv med överbyggnaden, tillsammans med nararna genom tvärbjälkar och gietkam.

I vardera gavel är också ytterligare två fyrkantstolpar, sammanlänkade med väggstolparna. Dessa löper upp till nocken och bildar takstomme. I både vägg och takstolpar är en mängd olika borrade hål vari tränarar sitter i de flesta. För att staga upp takbrädorna, är även insatt en slå under taket, i dess mittparti. Denna slå saknar narhål, vilket visar att taket ej narats i detta parti.

Front i S är byggd av sex brädor, av varierande bredder, 0,15-0,3 m. Brädorna sammanhålls av tre vertikala samt två vågräta narade regler, 0,04-0,07 m br. Flera av de narar som var inslagna i reglarna var kilade på insidan. Förutom i reglarna har brädorna narats fast i inre hörnstolpar och takbjälkar. Brädorna har gjorts på så sätt att ett urtag i den övre brädan överlappar ett urtag i undre brädan, en form av panel.

Den övre vågräta regeln har vid något tillfälle flyttats, vilket visas av den rad narhål som finns under regeln, och spikats fast med trådspik. De narar eller snarare naraskallar som sitter i regeln har nu ej något motsvarande hål i väggbrädorna. Detta har skett före 1932 (att döma av bild från Brännström), troligen i syfte att vidga dörrhålet (se nedan). Regeln har också lagats med en ny påspikad bit till höger om dörrhål.

Dörren är också ett senare tillägg, dock före 1932. Den verkar vara byggd av cirkelsågade, spåntade brädor som i sin helhet spikats med trådspik. Dörrens gångjärn består av två träpiggar som täljts ur brädan längst i Ö och som går ned i hål i övre och undre tvärsån. Den undre regeln är satt på ett sådant sätt att den skyddar skarven mellan väggens övergång ned i den bärande tvärbjälken. Denna regel är också något flyttad och fastspikad med trådspik, men några narar har använts i de gamla hålen. På insidan av dörren är två lås varav det ena utgörs av ett smitt järnlås och det andra av delvis mässing (typ kistlås). Dörrhålet är i nuvarande utformning 0,51x0,5 m stort, i övre delen med rak kant och i nedre med rundad kant. Att döma av spåren från denna njalla samt andra dokumenterade njallor inom Luokta-Mavas sameby, har hålet ursprungligen varit närmast ovalt, ca 0,5x0,4 m. Förutom de vågräta reglarna finns tre lodräta. De två på ömse sidor av dörren löper under de vågräta och är i nedersta delen fastsatta med narar i tvärbjälken.

På utsidan av väggen är två inristade årtal, 1884 samt 1928. På insidan är ovan dörr inristat PNR 1914 (Per Nilsson Ruong). På insidan av väggen är vidare fyra fastspikade brädbitar med urtag för upphängningsstörar. Klossarna har spikats med smidd spik.

Långsidan i V utgjordes av fyra brädor, 0,13-0,28 m br. Brädorna var narade och delvis spikade i inre hörnstolpar. På mitten av väggen, på utsidan, var dessutom en vertikal regel, narad med en nar i varje bräda. På insidan var nararna kilade. I botten var regeln avtunnad och nedsatt i ett hål i golvslå. I detta fall förekom ej någon träkil. I den övre delen var regeln sammakopplad med regel under tak. Den understa brädan i väggen hade också urtag för tvärsålar i golv. Tvärsålaras funktion är att hålla fast golvet vid tryck underifrån.

Gavel i N bestod av sex brädor 0,2-0,28 m breda, narade, samt spikade i inre stomme. På utsidan, i mittpartiet var en vertikal regel, 1,54 m h och 0,07 m br. Regeln var fastsatt

med sju narar. I understa partiet var ett smalt urtag. Bräda nr C 8 var på utsidan tätad med två fastspikade träspån över två kvisthål. På insidan var väggen tätad med fyra avlånga masonitebitar som spikats fast från utsidan. Här var lika som i front fyra klossar för upphängningsstörar. Dessutom var ytterligare en upphängningsstör fastsatt under nock med en lina både i S och N gaveln, möjligen ett senare tillägg.

Den Ö långsidan bestod av fyra brädor, 0,09-0,2 m br, narade och spikade i inre stomme. Utformningen var lika som den andra långsideväggen, här var dock flera påspikade tätningar av masonite på insidan.

En genomgång av samtliga brädor visar att virket kommer från innerved. Man verkar inte haft någon systematik vad gäller att vända kärnsida eller yttersida utåt, 55% har kärnsida utåt. Till sist kan man konstatera att brädorna i gavlarna var spikade med olika varianter av spik, dels klippspik och dels trådspik.

Tak var, i sin senaste utformning, gjort av längsgående sågade brädor som snedfasats i kanterna för att få en överlappning. Brädorna har täckts av takpapp. På den bild som tagits av Brännström framgår tydligt att taket var narat 1932. Likaså syns en nock som nu är borta. Nocken verkar ha varit av traditionell typ, dvs täljd ur en enda stock. Takets konstruktion framstår tydligare på bilder tagna av Israel Ruong 1944, han gjorde även en viss uppmätning och beskrivning av njallan (DAUM). Vid denna tid hade taket en beläggning av fastspikade taskspån där kanterna av taket lämnats otäckta. Av bilderna framgår att taket troligen haft fem brädor på vänstra och 4-5 ”2 cm tjocka omkr 25 cm breda hyvlade bräder. Nockbrädan var enligt Ruong 8 cm lång på vardera sida om nockkrönet. Några märken i stommen efter narar för nocken kunde ej upptäckas. Bilder visar också att nockåsen varit fastsatt med narar i den översta takbrädan. På den bilden syns även en njallastege gjord av björk med uthuggna steg.

7.3 Njallans uppmärkning

Njallan var uppmärkt på två sätt. Dels fanns en märkning, gjord i blyerts, på insidan, troligen relativt sen. Den kan ha gjorts i samband med flyttningen 1928 eller på 1970-talet. Där var även en annan, äldre märkning, sannolikt gjord när njallan var ny. Både golv och väggar var uppmärkta med knivritsar och punkter gjorda med knivspets.

Golvdelen i V har en V-formad rits som löper från utsidans hörn mot mitten samt en rak rits. Den senare löper också upp på gietkam. På varje bräda är även en numrering i form av gropar med början in mot gietkam. Den andra golvhalvan har en märkning med två omgångar parallella linjer där den i mitten har gropmarkeringar som den västra halvan.

I långsideväggarna upprepas märkningen i golvet med V-formad rits i ena väggdelen och två parallella lodräta ritsar i den andra. Här börjar märkningen med gropar på brädorna längst ned.

Till sist har även brädorna i gavlarna märkts på ett mycket enkelt sätt. Den främre har två näraliggande ritsar som löper från den östra takstommen förbi dörröppningen och ned på nedersta väggbrädan. Bakgavel har en liknande märkning men med tre ritsar. Båda gavlarna saknar punktmärkning.

Sannolikt har taket haft en märkning som motsvaras av märkning av väggar och golv i vardera sida.

Sammantaget visas här på en ålderdomlig och mycket funktionell märkning vars syfte varit att möjliggöra upp- och nedmontering av byggnaden. Eftersom märkningen med

ritsar fortsätter från väggbrädor upp på stommen bör den ha gjorts i samband med en nedmontering av byggnaden.

7.4 Restaurering av njallan

Efter uppritning av njallan märktes den upp och plockades ned hösten 2000. Sidorna plockades ned bräda för bräda liksom golvet. Gavlarna kunde monteras ned hela. Njallan transporterades till lokal i Mullbacken där den lades upp i väntan på åtgärd.

För att erhålla bra virke togs kontakt med Svea-skog för att få tillstånd att avverka några träd på deras mark. Virket togs i december månad, sågades och lades på tork ca 1 mån. Därefter startade restaureringen.

7.4.1 Gietkam och tvärbjälkar

Arbetet inleddes med gietkam och tvärbjälkar. De urtagna spåren i gietkam var betydligt mer ruttna än vad man först kunde tro och betydande borttagning av röta måste göras. Detta gjordes med träborr, motorsåg, stämjärn och yxa. När rötan var bortrensad ersattes det borttagna träet med nytt som succesivt limmades på med sica. Hela arbetet med gietkam tog ca tre arbetsdagar.

Tvärbjälkarna var också dåliga i de partier som legat nedåt. Troligen har man vid något eller några tillfällen huggit bort ruttna delar på undersidan då båda var urgröpta. Detta hade gjort att tvärbjälkarna satt mycket dåligt fast i gietkam. Rötan togs bort och nytt trä limmades på. Nya genomgående narar gjordes för fastsättning i gietkam.

För att hindra att urtagen i framtiden skall utgöra en grogrund för röta gjordes ett spår längs ena kanten. Flera spår gjordes också över den plana botten på urtagen mot kantspåret. Syftet är att leda ut ev vatten som kommer in och också att ventilera undersidan. Innan tvärbjälkar och gietkam sattes ihop tjärades urtagen samt de delar av tvärbjälkarna som skulle sitta i urtagen.

7.4.2 Njallans väggar

Stommen var rötangripen på flera ställen. Av den anledningen har båda takstommarna i front bytts ut mot nytt virke (A14-15). Uppenbarligen är nararna som håller fast taket ett problem såtillvida att vatten kan rinna ned. Hörnstolpen i Ö (A13) delen av gaveln lagades också med en pålimmad ny bit (ca halva stolpen).

Vidare har regeln under dörr bytts mot ny lika tidigare. Regeln har satts fast med narar. Här var vi tvungna att borra några nya hål. De hål som fanns efter den gamla placeringen av regel ovan dörrhål sattes igen med träpluggar. Sex nya narar gjordes till den fastspikade regeln ovan dörr, dessa är ej genomgående. I övrigt sattes nya narar i övriga regler och väggbrädor (varav några kilade) samt även träplugg. Pluggarna har i första hand satts för att täta konstruktionen.

I den V långsidan har endast sju nya narar satts in. I Gavel i N har 10 narar bytts ut. I långsidan i ÖL har åtta narar bytts.

Samtliga delar av virket i väggarna, som haft anstrykning av mögel eller röta, har behandlats med tjära uppblandad med linolja.

7.4.3 Njallans tak

Av hål i stomme och fotografier som tagits av E. Brännström i början av 1930-talet och I. Ruong 1944, visas att taket ursprungligt varit narat. Ruong anger även antal brädor och tjocklek samt hur nocken har sett ut (Ulma). Vissa av uppgifterna kan också konfirmeras av fotografierna.

När taket har rekonstruerats har vi utgått från fotografier och Ruongs uppgifter men också från befintliga narhål. Att döma av hålen i frontgavelns V del har taket lagats och fler hål tagits upp, således har ej alla hål använts. Vi har utgått från att brädorna haft ett, eller vanligare, två hål per bräda.

De brädor som använts till taket har sågats fram med solosåg, därefter har utsidan och insidan hyvlats med skrubbhyvel för att få en strukturerad yta. Spår längs kanterna på brädorna har gjorts med fräs för att få så bra passning som möjligt i fogarna, detta för att hindra läckage.

Taket har därefter satts på plats och fixerats med spik. Därefter har narhål dels borrats från insidan av njallan med utgångspunkt i de gamla hålen, dels har helt nya hål borrats i de nya bitarna i den S gaveln. Hålen i takplankorna har vidare täljts fyrkantiga och anpassats till narskallarna för att få ett så tätt tak som möjligt. Samtliga narar har doppats i tjära och sand innan de slagits in genom tak ock stomme.

Nockbräda har täljts ur ett enda stycke lika förebild från fotografi. Eftersom inga spår efter narhål genom nock kunde konstateras i gavelstommar, narades nockåsen fast i de två översta takbrädorna. De nararna kilades fast. Till sist beströks taket med en tunn lösning av tjära uppblandad med linolja.

7.5 Bilder

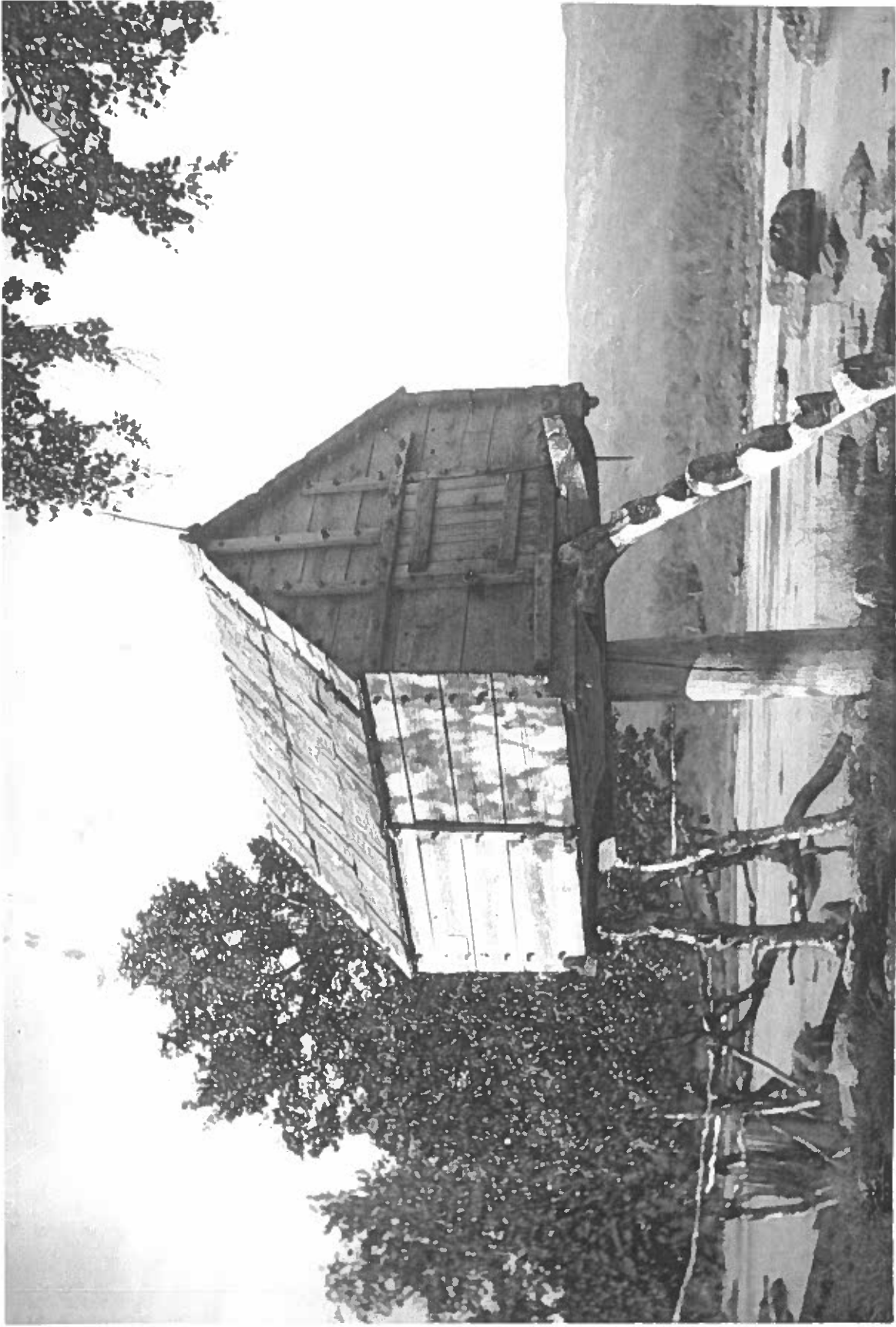

Bild 1 Stårðnas njalla i Bartaurluspe, 1944. Foto av Israel Ruong. Ulma.

Bild 2 Stårndnas njalla i Ringselet, front, före restaurering. Foto fr S av L. Liedgren, 1999.

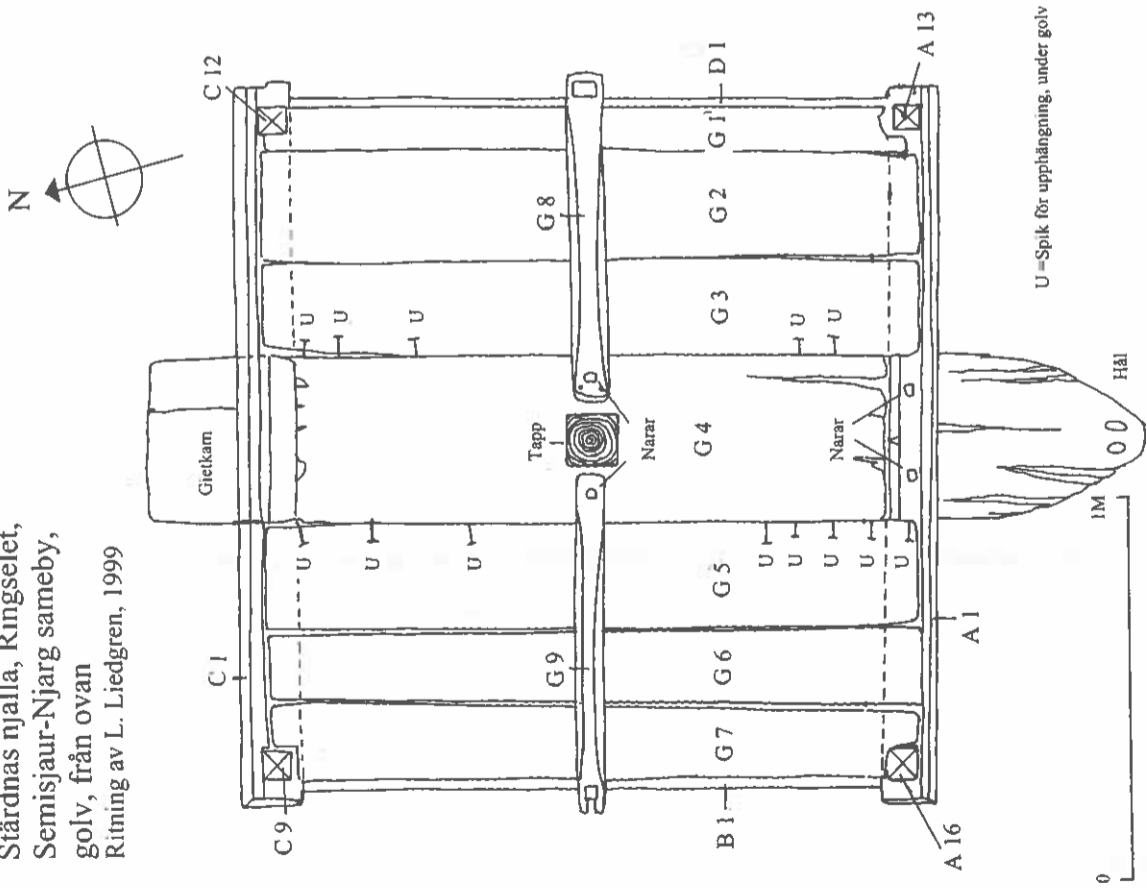
Bild 3 Stårndnas njalla, Ringselet, front och långsida, före restaurering. Foto fr SÖ av L. Liedgren, 1999.

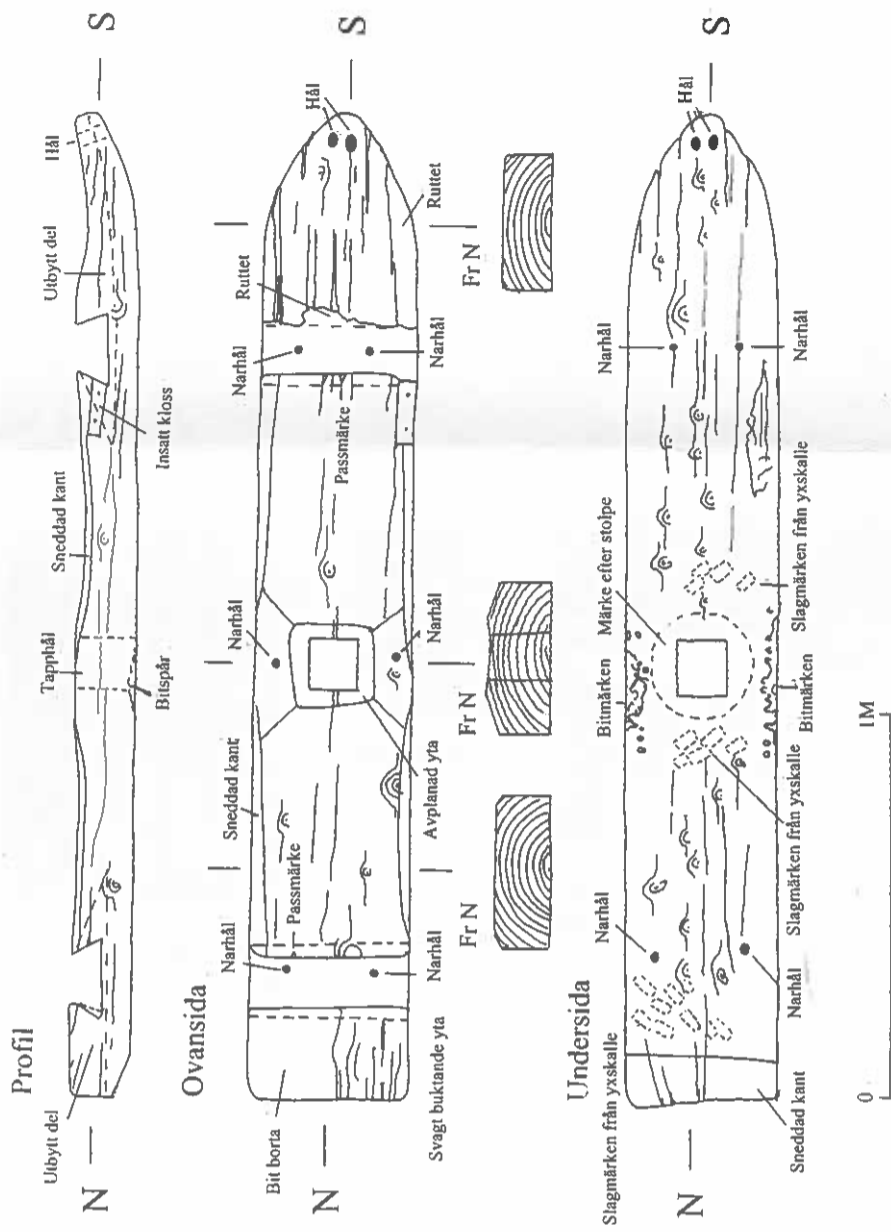
Bild 4 Stårndas njalla, Ringselet, långsida och baksida, före restaurering. Foto fr NÖ av L. Liedgren, 1999.

7.6 Figurer

Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby,
golv, från ovan
Ritning av L. Liedgren, 1999

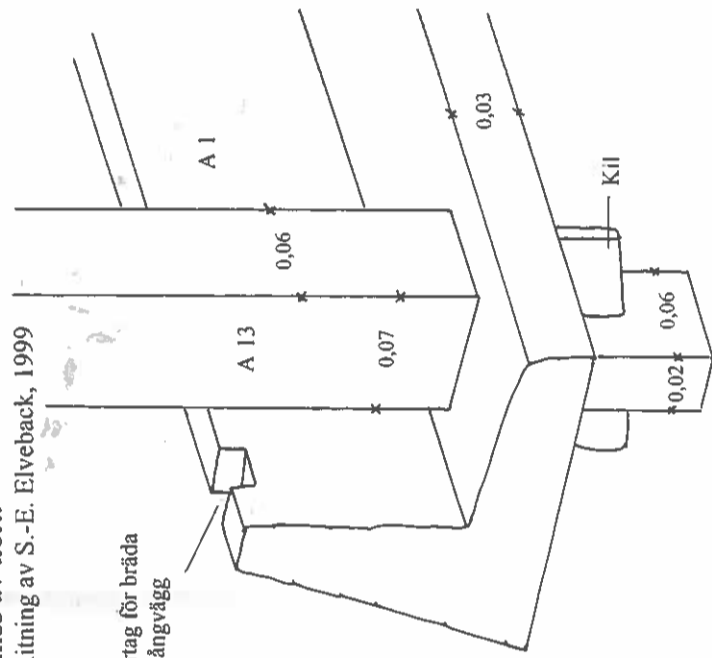

Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby,
gietkam
Ritning av L. Liedgren, 2000

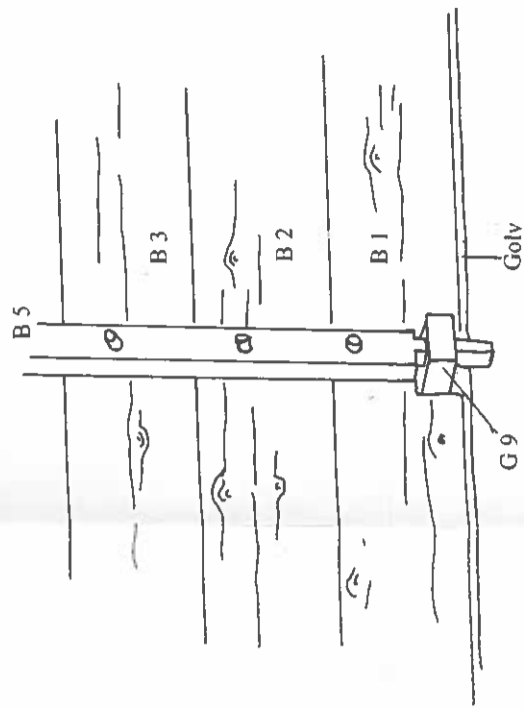

Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby,
skiss av hörn
Ritning av S.-E. Elveback, 1999

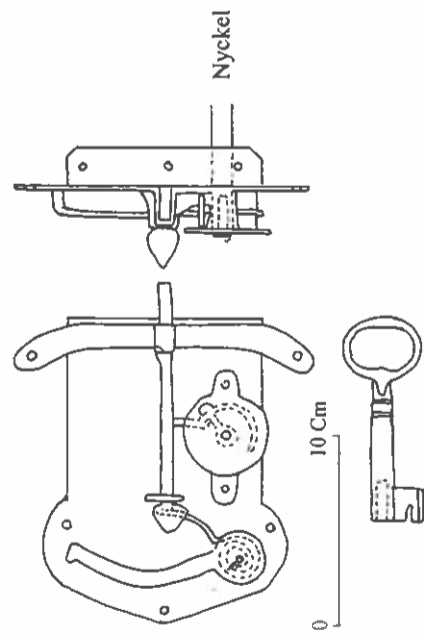
Urtag för bräda
i långvägg

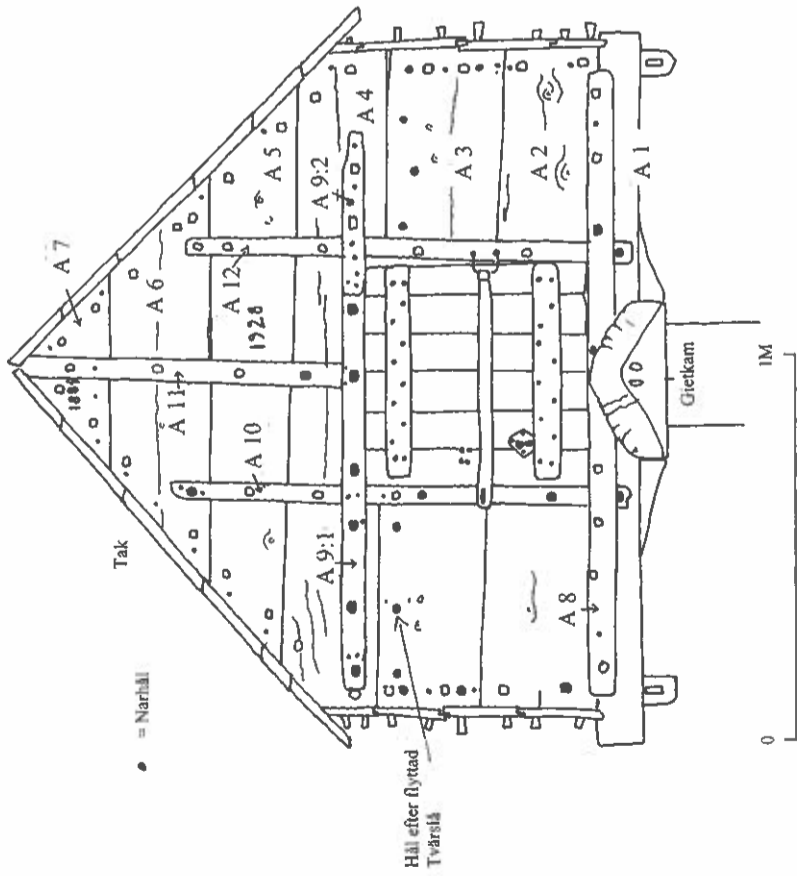
Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby,
skiss av detalj i långsida
Ritning av S.-E. Elveback, 1999

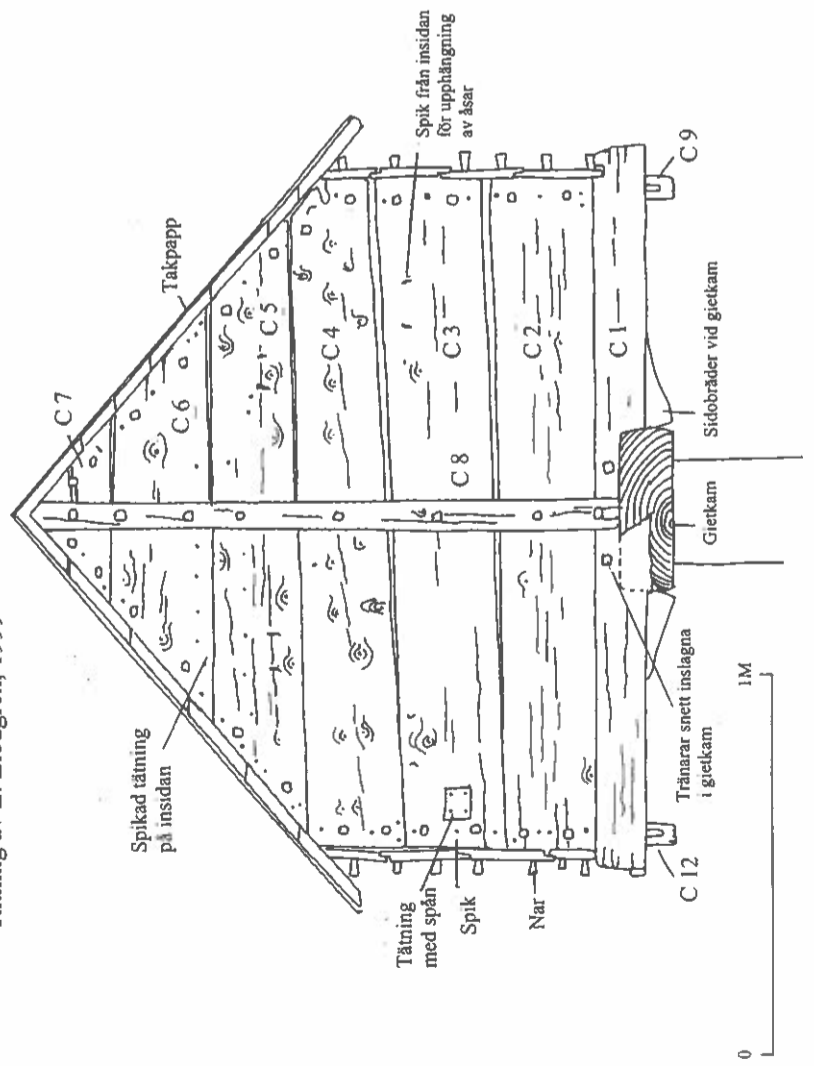
Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby,
skiss av lås
Ritning av S.-E. Elveback, 1999

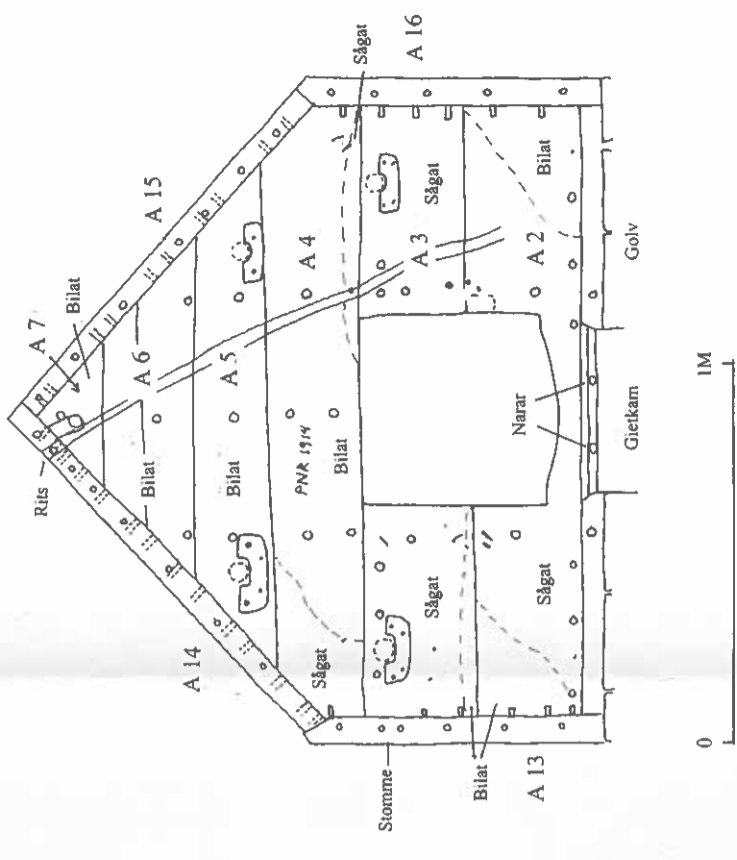
Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby
front, utsida
Ritning av S.-E. Elveback, 1999

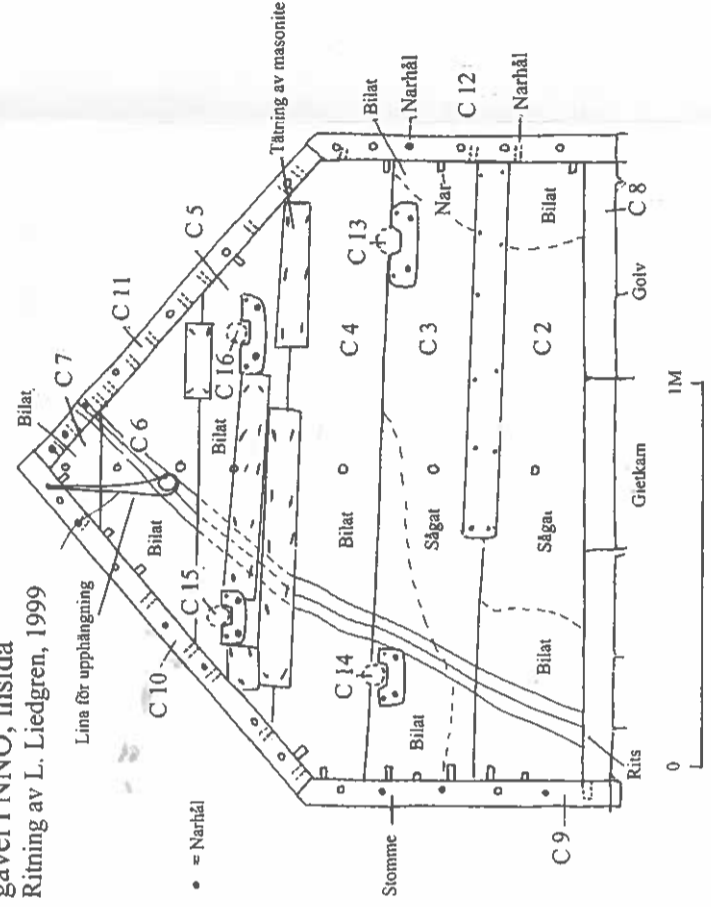
Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby,
gavel i NNÖ, utsida
Ritning av L. Liedgren, 1999

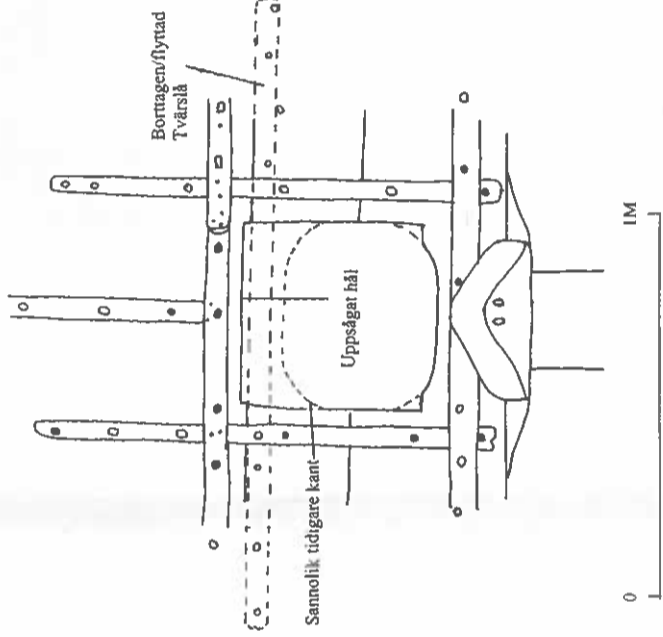
Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby,
front, insida
Ritning av L. Liedgren, 1999

Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby,
gavel i NNÖ, insida
Ritning av L. Liedgren, 1999

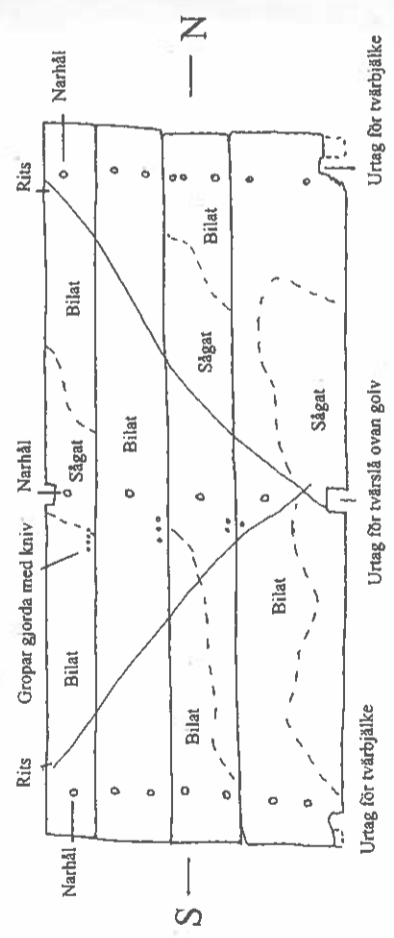

Stårdnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby
del av front, dörrhåll
Ritning av S.-E. Elveback, 1999

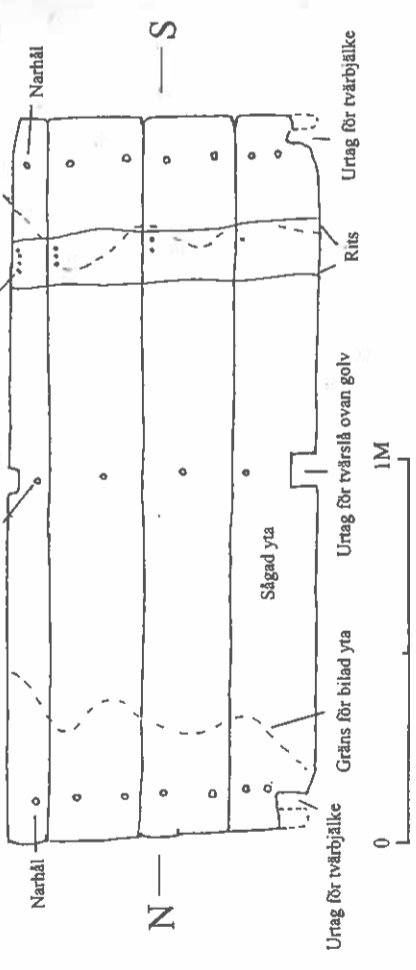

Stårndnas njalla, Ringselet, Semisjaur-Njarg
 sameby, gammal uppmärkning på insida av
 långsideväggar
 Ritning av L. Liedgren, 2000

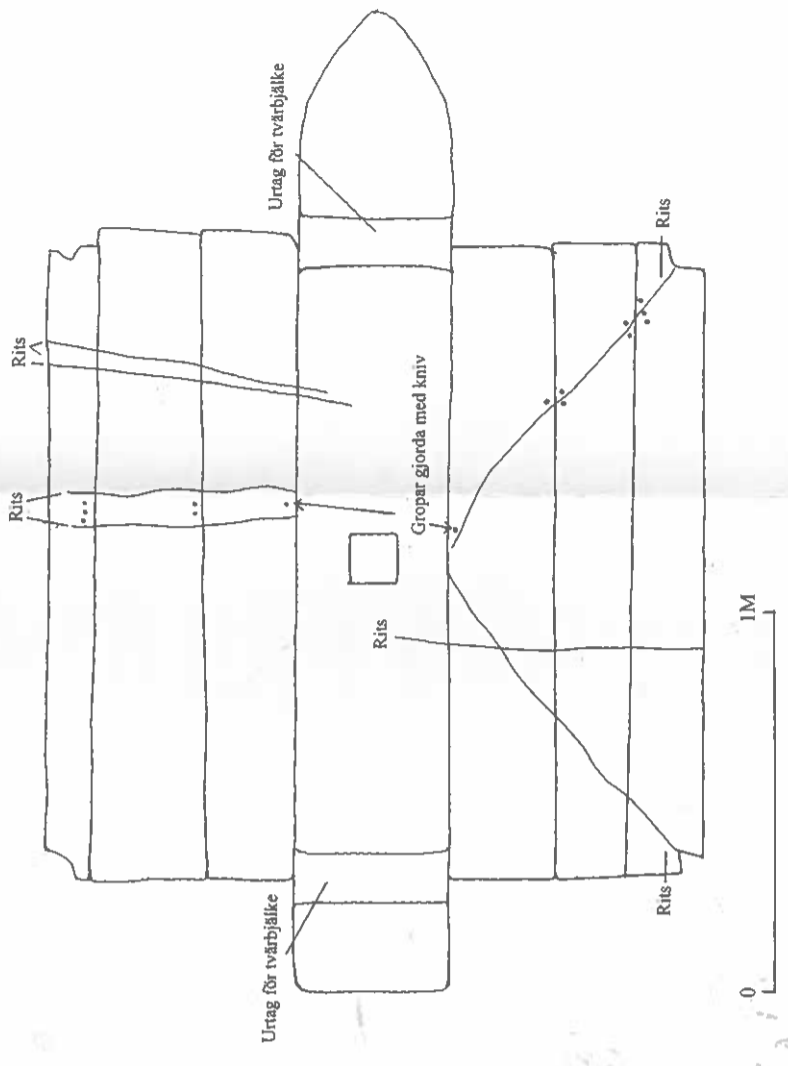
Väggedel i V, fr Ö

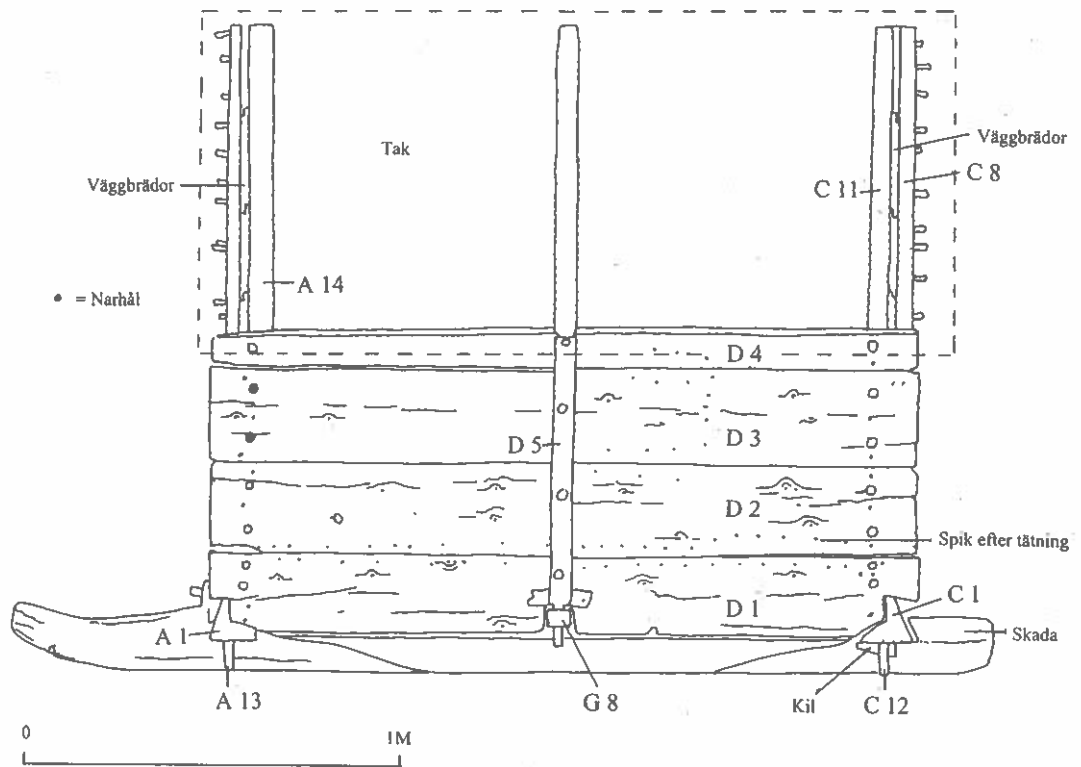
Väggedel i Ö, fr V

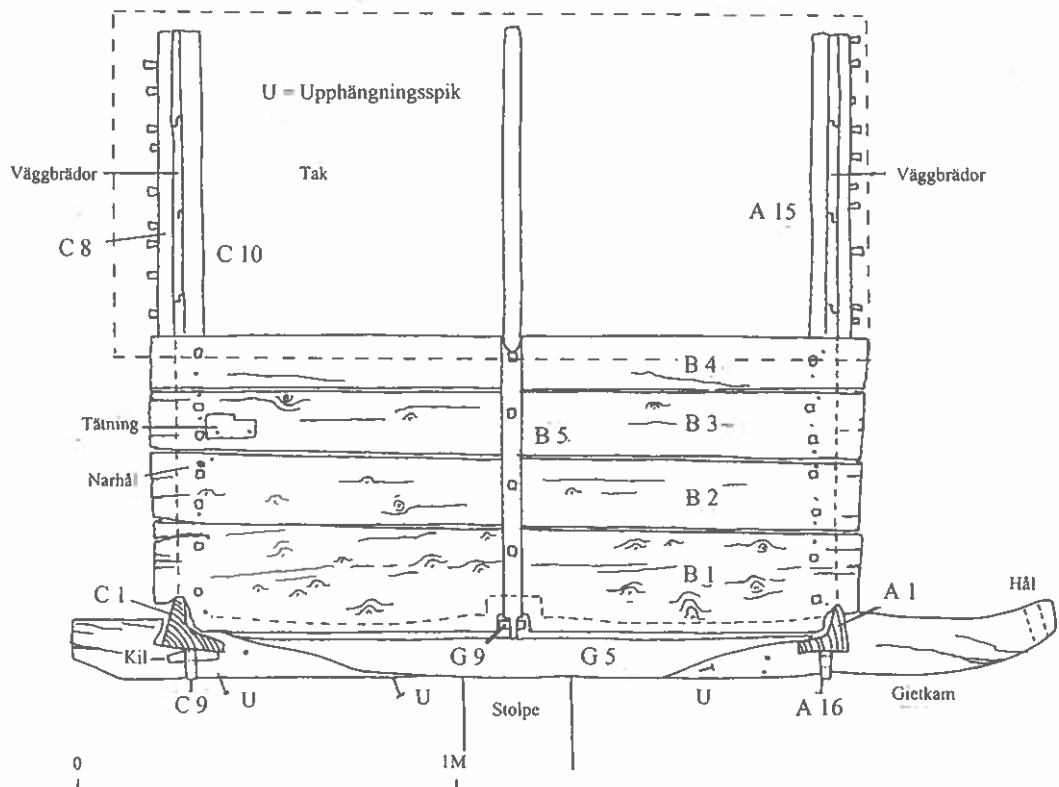
Stårndnas njalla, Ringselet, Semisjaur-Njarg
 sameby, gammal uppmärkning på ovan sida av
 golv
 Ritning av L. Liedgren, 2000

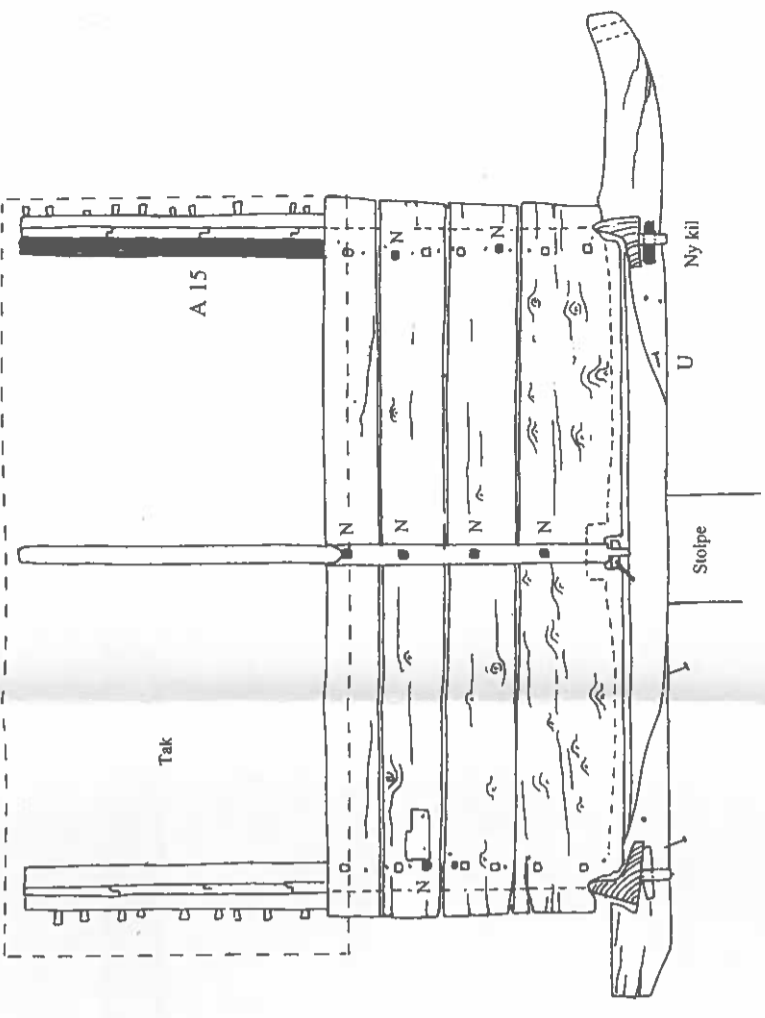
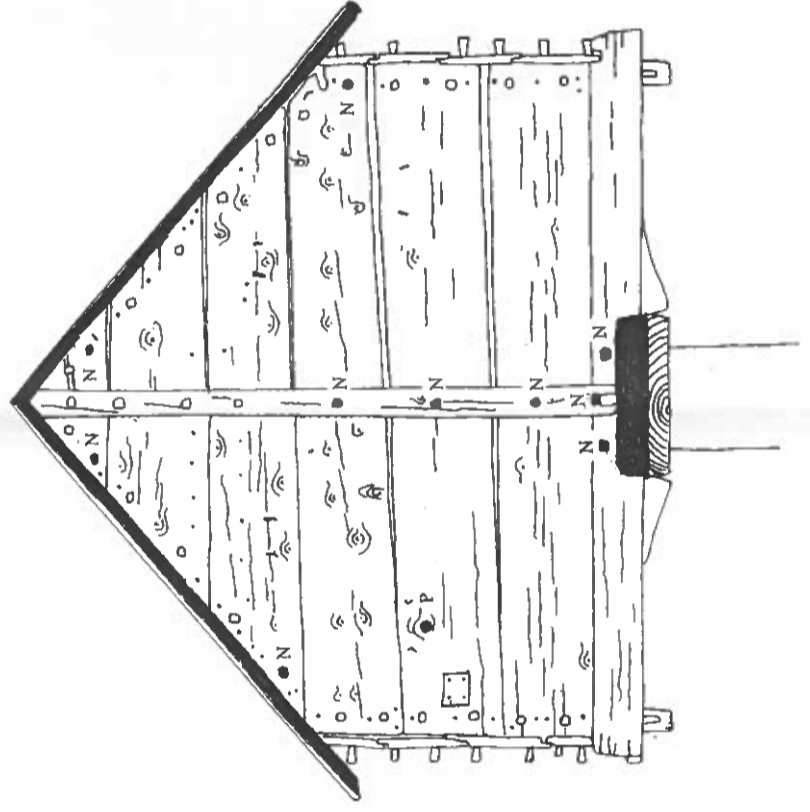
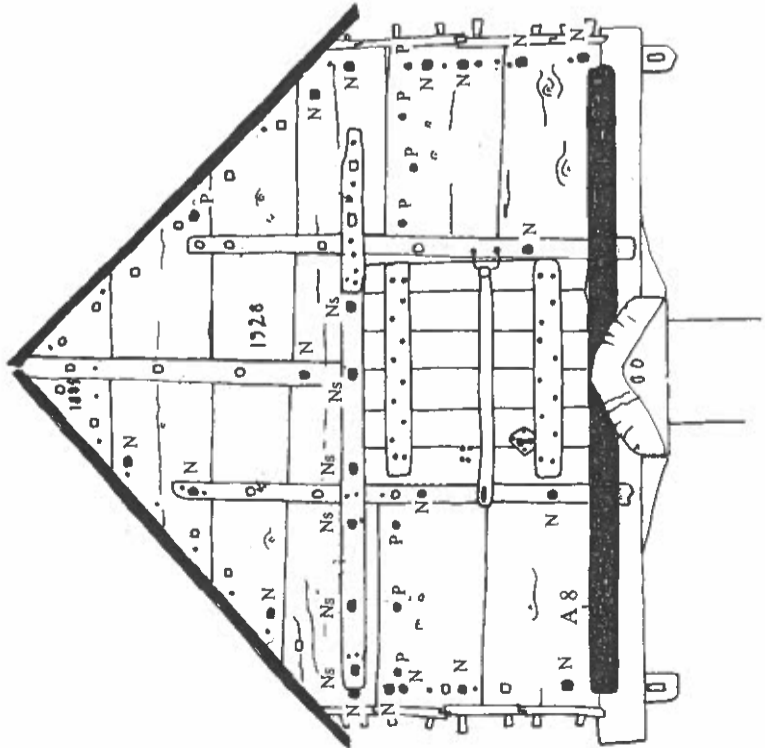

Stärndnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby,
långsida i ÖSÖ, utsida
Ritning av S.-E. Elveback, 1999

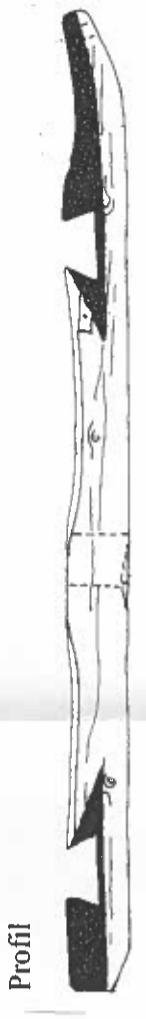
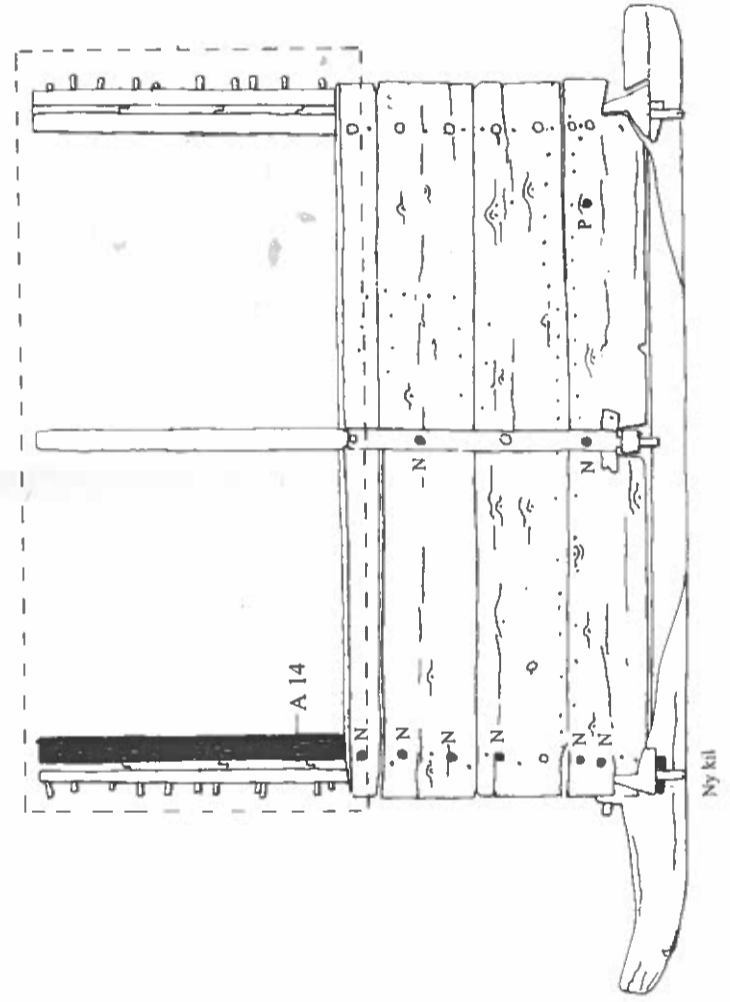
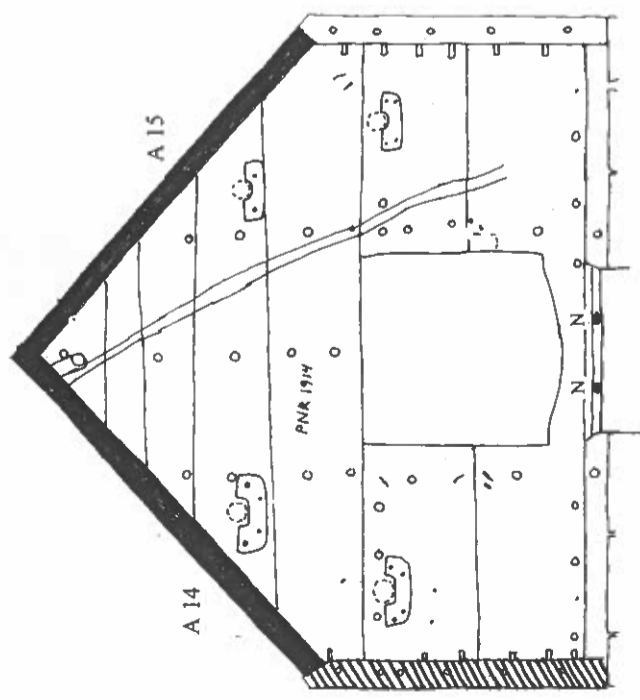

Stärndnas njalla, Ringselet,
Semisjaur-Njarg sameby
långsida i VNV
Ritning av L. Liedgren, 1999

- Svart = utbytt del eller tilfogaed del som saknats
- N = ny nar
- Ns = ny narskalle
- P = insatt treplugg

Profil

Utbytta eller insatta nya delar vid restaurering av njalla

Silverbuseet

Rapporter över kulturhistoriska undersökningar

Distribution: Silverbuseet, Torget, S-930 90 Arjeplog, tel.
0961-61290.

1. Rapporter över kulturhistoriska undersökningar inom Arjeplog socken, 1988.
2. Rapporter över kulturhistoriska undersökningar inom Arjeplog socken, Lappland, 1989-1991.
3. Arkeologiska inventeringar och undersökningar av förhistoriska fyndlokaler och boplatser vid Hornavan och Kakel, Arjeplog socken, Lappland, 1983.
4. Rapport över arkeologisk förundersökning av gamla kyrk- och marknadsplatsen, Raä 471, Arvidsjaur socken, Lappland, 1992.
5. Rapporter över kulturhistoriska undersökningar vid Gubblijaure, Stora Mattaure samt Padjje-Måskejaure, Arjeplog socken, Lappland.
6. Arkeologisk undersökning av två härdar vid Margatjämen, Arvidsjaur Socken, Lappland, 1992.
7. Rapport över slutundersökning inom gamla kyrk- och marknadsplatsen, Raä nr 471, Arvidsjaur socken, Norrbottens län, Lappland 1993.
8. Arkeologiska utgrävningar inom Arjeplog sn, Lappland, 1994.
9. Arkeologisk utredning vid Pajeb Muitunisjaure, Arjeplog sn, Lappland, 1995.
10. Rapport över kulturhistoriska inventeringar av strandområdet vid Rappen, Labbas samt Rappenströmmarna, Arjeplog sn, Lappland 1995.
11. Arkeologiska utgrävningar vid Ansvar, Överkalix socken, Norrbottens län, 1995. Arkeologisk delundersökning av Raä 393:1, stensättning med rödockra, Raä 393:2, boplatslämning, samt Raä 977:3 boplatsvall.
12. Arkeologiska utgrävningar vid Ansvar, Överkalix socken, Norrbottens län, 1996. Arkeologisk slutundersökning och restaurering av Raä 393:1, stensättning med rödockra, samt fortsatt delundersökning av Raä 393:2, boplatslämning.
13. Arkeologiska undersökningar inom Arjeplogs och Arvidsjaur socknar, Lappland, 1995-1996.
14. Rapport över fornminnesinventering och kulturhistoriska undersökningar vid Delliknäs, Arjeplogs sn, Lappland 1997.
15. Rapport över fornminnesinventering av väg 519, sträckan länsgränsen-Abborrträsk, Arvidsjaur socken, 1997.
16. Arkeologiska undersökningar inom Arjeplogs samhälle, Lappland, 1997.
17. Arkeologisk förundersökning vid vattendragen Rappen, Labbas, Arjeplogs sn, Lappland, 1997.
18. Arkeologiska undersökningar av en stensättning samt delundersökning av en boplatsvall och boplatstytter, Raä nr 315, Nedre Vojakkala, Nedertorneå sn, Norrbottens län, 1996-1997.
19. Boplatser och landhöjning. En förstudie till forskningsprojektet "Människan, elden och landskapet", 1997.
20. Rapport över arkeologisk förundersökning av hotade fornlämningar vid vattendragen Rappen, Labbas samt Rappenströmmarna, Arjeplogs kommun, Lappland, 1998.
21. Byggnadsarkeologiska undersökningar av några åskåtor i Arjeplog, Lappland, 1997-1998.
22. Dokumentation och restaurering av timrad njalla samt timrad kåta Skålka, Ståkke sameby, Arjeplog, Lappland.
23. Rapport över dokumentation samt upprustning av samiska byggnader i Mavas, Luokta-Mavas sameby, Arjeplog, Lappland, 1998-1999.
24. Människan, elden och landskapet. Rapport över arkeologiska undersökningar 1999.
25. Dokumentation och upprustning av torvkåta samt njalla, Tjåksa, Svaipa sameby, Arjeplog, Lappland, 1999-2000.

ISSN 1101-2900